

¹ amba age si aibici jihe ² bi coohiyan* wang ging[†] ci jihe ³ te absi genembi ⁴ bi gemun hecen i baru genembi ⁵ si atanggih wang ging ci juraka ⁶ bi ere biya ice de juraka ⁷ si ere biya ice de jurafi ⁸ te hontohon biya hamika bime ainu teni ubade isinjiha ⁹ emu gucu tutafi jime ofi ¹⁰ bi elhešeme aliyakiyame yabure jakade tuttu jime goidaha ¹¹ tere gucu te amcame isinjimbio akūn ¹² ere uthai tere gucu inu ¹³ sikse teni jihe ¹⁴ si bodoci ere biyai manashūn gemun hecen de isinambio isinarakūn ¹⁵ bi adarame bahafi sambi ¹⁶ abka gosifi beye elhe oci isinambi dere [···]

¹⁷ meni ere coohiyan i gisun oci ¹⁸ damu coohiyan i bade teile baitalambi ¹⁹ i jeo[‡] be duleme nikan i bade jici ²⁰ gubci yooni nikan i gisun ofi ²¹ we ya aika emu gisun fonjime ohode ²² yasa gadahūn i šame jabume muterakū oci ²³ gūwa niyalma membe ai niyalma seme tuwambi ²⁴ si ere nikan i bithe be tacirengge ²⁵ eici sini cihai tacimbio ²⁶ sini ama eniye taci sembio ²⁷ meni ama eniye taci sehe kai ²⁸ sini tacihangge udu aniya oho ²⁹ mini tacihangge hontohon aniya funcehe

* coohiyan = „Корея“ ← мандар. 朝鮮 [tʂʰawsjen].

[†] wang ging = „Уангин“ (град) ← мандар. 壬京 [waŋkiŋ]; днешен Сеул, Южна Корея.

[‡] i jeo = „Ичжоу“ (град) ← мандар. 義州 [itʂəw]; днешен Ъйчжу, Северна Корея.

По-долу е даден българският му превод:

Уан: ¹ Господине [букв. големи батко], ти откъде си дошъл?

Ким: ² Аз дойдох от корейския [град] Уангин.

Уан: ³ Сега къде отиваш?

Ким: ⁴ Аз отивам в императорския дворец [= столицата на Китай].

Уан: ⁵ Ти кога тръгна от Уангин?

Ким: ⁶ Аз тръгнах в началото на този месец.

Уан: ⁷ Ти си тръгнал в началото на този месец, ⁸ сега ще стане почти половин месец, как така пристигна тук току-що?

Ким: ⁹ Тъй като един приятел изоставаше, ¹⁰ аз пътувах бавно, като [го] изчаквах, и поради това идването отне толкова време.

Уан: ¹¹ Онзи приятел сега настига ли [те] или не?

Ким: ¹² Ето го онзи приятел. ¹³ Дойде едва вчера. ¹⁴ Ако пресметнеш, ще пристигнем ли в императорския дворец до края на този месец или не?

Уан: ¹⁵ Как мога аз да знам? ¹⁶ Ако небесата са благосклонни и телата [ни] са здрави, ще пристигнем.

Ким: ¹⁷ Що се отнася до този наш корейски език, ¹⁸ [той] се използва само на корейската земя; ¹⁹ ако [някой] премине Ичжоу и пристигне в китайските земи, ²⁰ всичко е само [на] китайски език, така че ²¹ когато някой пита нещо [букв. една дума], ²² ако гледаме с опулени очи и не можем да отговорим, ²³ като какви хора биха ни виждали другите?

Уан: ²⁴ Това твоё изучаване на китайски книги — ²⁵ по своя воля ли учиш, или ²⁶ родителите ти [ти] казаха да учиш?

Ким: ²⁷ Родителите ми [букв. нашите баща и майка] [ми] казаха да уча, ами!

Уан: ²⁸ Колко години продължи обучението ти?

Ким: ²⁹ Обучението ми продължи повече от половин година.

Дадени са още няколко изречения на манджурски от тази книга:

30. *afaha alban de kiceme yabufi hergen baharangge udu labdu bicibe baharakūngge inu bi*
31. *aika duleke aniya adali elgiyen bargiyaha bici gemu jeterengge bufi ulebumbihe*
32. *amba age sain menggun be bucina ere menggun umesi juken adarame baitalambi*
33. *be morin be tataha boode ulebume genembi si bithe araha manggi mini tataha boode benju*
34. *bi inu donjici ere aniya ubade usin jeku be asuru bargiyahakū sembi*
35. *bi sinde fulu inu burakū komso inu burakū sunja yan oci uthai tob seme teherere hūda*
36. *booi jasigan tumen yan i aisin salimbi*
37. *coko hūlaha manggi ilifi uthai yabuki*
38. *ere honin de enteke mangga hūda be gaiki seci funiyehe sain honin be udu hūda de uncambi*
39. *gemun hecen i jetere jaka hajio elgiyūn*
40. *gucuse ilicina coko ilanggeri hūlafi abka gereme hamika*
41. *jakūn fun menggun de emu hiyase šanyan bele sunja fun menggun de emu hiyase je bele*
42. *juwe fun menggun de emu ginggin honin yali bumbi sere*
43. *muse tubade dedume yoki aikabade duleme geneci cargi orin ba i sidende niyalma boo akū*
44. *niyengniyeri yacin sijigiyan šanyan ceri dorgi etuku be etumbi*
45. *orho turi gemu bi turi oci sahaliyan turi orho oci jeku orho*
46. *orho turi haji ba oci ilan duin jiha menggun be baitalambi*
47. *sain sirgei araha boro genggiyen bocoi suje boro ninggude aisin dingse hadafi etumbi*
48. *si tere kubun be da bade udu hūda de udafti wang ging de genefi udu hūda de uncambi*
49. *si uttu balai gaire naka bi udu hūdašara niyalma waka ocibe ere suje hūda be gemu sambi*
50. *sini ere geren morin ihan dobori dari jetere orho turi uheri udu jiha baibumbi*
51. *suweni geren šusai dorgi de nikan i niyalma udu coohiyan i niyalma udu*
52. *ubaci gemun hecen de isinarangge amba muru sunja tanggū ba funcembi*
53. *uncara niyalma majige eberembu udara niyalma jai sunja yan be nonggime bu*

По-долу следват българските им преводи в случаен ред:

- A. Сред многото ви курсисти колко са китайци и колко са корейци?
- B. Яденето в императорския дворец оскъдно ли е или обилно?
- C. За осем **фънаа** сребро [дават] един **доу** просо; за пет **фънаа** сребро [дават] един **доу** бял ориз.
- D. За два **фъна** сребро давали един **дзин** агнешко месо.
- E. Да отидем там да спим. Ако минем [оттам], ей там в интервал от двадесет **ли** няма нито хора, нито къщи.
- F. За да се пристигне в императорския дворец, оттук остават около петстотин **ли**.
- G. Общо колко **цiena** се харчат за слама и боб, за да ядат тези твои многобройни коне и говеда всяка нощ?
- H. Ако си на място, където сламата и бобът са оскъдни, харчиш три-четири **цiena** сребро.

- I. На каква цена купуваш ти онзи памук на мястото на произход и [след това] на каква цена [го] продаваш, когато отидеш в Уангин?
- J. Има и слама, и боб – бобът е черен боб, а сламата е зърнена слама.
- K. След като пропее петелът, да се събудим и веднага да тръгнем.
- L. Ако бяхме събрали обилна реколта като миналата година, щяхме да дадем на всички [вас] да ядете и да [ви] нахраним.
- M. Аз чух също, че тази година тук не са събрали много зърно.
- N. Приятели, хайде се събудете. Петелът пропя три пъти и небето почти се проясни.
- O. Господине, хайде [ми] дай хубаво сребро. Това сребро е много плоско – как да се използва?
- P. Писмо от дома струва десет хиляди **ляна** злато.
- Q. Продавачо, намали малко. Купувачо, а пък [ти] добави пет **ляна** [сребро] и дай.
- R. Ако искаш да ти платят толкова висока цена за тази овца, на каква цена продаваш овца с хубава вълна?
- S. Ти спри да искаш така своеволно заплащане. Въпреки че аз не съм търговец, знам всичко за тази цена на коприната.
- T. Аз нито ще ти дам повече, нито ще ти дам по-малко. Пет **ляна** [сребро] е точно правилната цена.
- U. Ние ще отидем да нахраним конете в хана. След като ти напишеш документа, изпрати [го] в моя хан.
- V. Въпреки че тези, които отиват да работят на определените длъжности и получават [държавни] служби, са доста много, има и такива, които не получават [служба].
- W. През пролетта носим сини дрехи с дълги ръкави и долни дрехи от бяла марля.
- X. Шапки от хубави влакна и светли копринени шапки – занитваме златни брошки отгоре и [ги] носим.

(a) Определете верните съответствия.

(b) Дадени са няколко изречения на манджурски от въобразяем учебник по математика, включващи преобразувания на мерни единици и основните операции (+, −, ×). Преведете на български:

54. ilan minggan ninggun tanggū jušuru,
juwe ba, ishunde teherebumbi	56. ilan tanggū nadanju duin ginggin de
jakūn tanggū dehu juwe ginggin be
nonggici, bahara ton udu
55. orin hule i dorgici emu hule ilan moro
hiyase be ekiyebuci, juwan jakūn hule
uyun hiyase nadan moro hiyase
funcembi	57. ninju duin fun be tofohon de kamcime
bodoci, uyun yan ninggun jiha be
bahambi

(c) Напишете с манджурско писмо:

58. <i>tanju hergen</i> ‘манджурска писменост’	62. <i>tanggūt tacikū</i> ‘тангутско училище’
59. <i>tonggo tala</i> ‘монголска степ’	63. <i>tiyan ju gurun</i> ‘Индия’
60. <i>tumen ula</i> ‘Тумъндзян (река)’	64. <i>huhu hoton</i> ‘Хох хот’ (град)
61. <i>i i niyalma</i> ‘народност и’	65. <i>cicihar hoton</i> ‘Цицихар’ (град)

Част II (25 точки)

„Утвърдено от императора огледало на манджурския език“ е манджурски тълковен речник от 18 век, издаден от цинския император Канси.

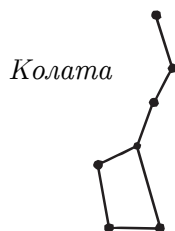
Дадени са няколко речникови статии оттам:

66. *abka* *umesi den tumen jaka be elbehengge be, abka sembi.*
67. *alin* *den amba ningge be, alin sembi.*
68. *amargi* *hadaha usiha bisire ergi be, amargi sembi.*
69. *arašan aga* *erin de acabume agaha aga be, arašan aga sembi.*
70. *bolori* *nadan biya jakūn biya uyun biya tumen jaka bargiyara be, bolori sembi.*
71. *cecike* *yaya ajige gasha be, cecike sembi.*
72. *dosimbi* *bata be gidame julesi genere be, dosimbi sembi.*
73. *edun* *abka na i sukdun selgiyebume dara be, edun sembi.*
74. *elden* *šun biya usiha tuwai genggiyen yasa de fosoro be, elden sembi.*
75. *ergen* *beye i da sukdun be, ergen sembi.*
76. *gasha* *juwe bethe dethe funggala bisirengge be, gasha sembi.*
77. *hūda* *udara uncara jakai salire jiha menggun i ton be, hūda sembi.*
78. *ilha* *yaya orho moo i bongko ci fushume ilakangge be, gemu ilha sembi.*
79. *mergen* *sure dacun niyalma be, mergen sembi.*
80. *nadan usiha* ... *amargi de bisire nadan amba usiha be, nadan usiha sembi.*
81. *nimaha* *muke de banjija esihengge jergi jaka be, nimaha sembi.*
82. *niyalma* *abkai banjibuha tumen ergengge i dorgi umesi surengge be, niyalma sembi.*
83. *sahaliyan* *umesi yacin be, sahaliyan sembi.*
84. *se* *orhoda i cikten da i acan i sidende banjija jalan be, se sembi.*
85. *šun* *inenggi tucifi gubci abka na de eldekengge be, šun sembi.*
86. *tanggū* *juwe susai be, tanggū sembi.*
87. *ulden* *alin jakarara onggolo tucire elden be, ulden sabumbi sembi.*
88. *usiha* *dobori abka de sarafi, emke emken i elden bisirengge be, usiha sembi.*
89. *wargi* *šun dosire ergi be, wargi sembi.*

По-долу следват българските им преводи в случаен ред:

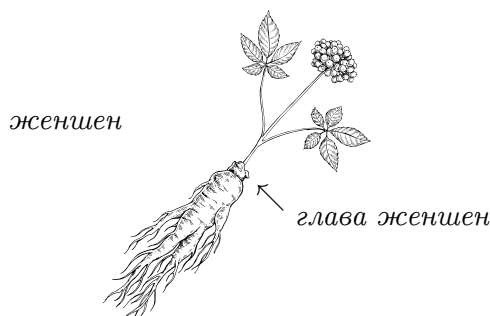
- A. *небе* Това, което е най-високо и покрива всякакви неща, се нарича „небе“.
- B. *светлина на зората* [Когато] излиза светлината, преди да се разграничат планините, се казва, че „се вижда светлината на зората“.
- C. *слънце* Това, което излиза през деня и осветява цялото небе и земята, се нарича „слънце“.
- D. *светлина* [Това, което] е от слънцето, луната, звездите и огъня и е ярко и пронизва окото, се нарича „светлина“.

- E. **Колата**..... Седемте големи звезди, които се намират на север, се наричат „Колата“.

• ← Полярна звезда

- F. **жадуван дъжд**..... Дъждът, който вали в точния момент, се нарича „жадуван дъжд“.
- G. **вятър**..... [Това, което] духа, за да разпространи духа на небето и земята, се нарича „вятър“.
- H. **есен**..... (i) _____
- I. **планина**..... Високи и големи неща се наричат „планини“.
- J. **запад**..... (ii) _____
- K. **север**..... Посоката, в която се намира Полярната звезда, се нарича „север“.
- L. **сто**..... (iii) _____
- M. **напредвам**..... Да вървя напред, докато разбивам врагове, се нарича „напредвам“.
- N. **звезда**..... Тези, които са разпръснати по нощното небе и всяка една от които има светлина, се наричат „звезди“.
- O. **човек**..... (iv) _____
- P. **дихание**..... Основният дух на тялото се нарича „дихание“.
- Q. **мъдрец**..... Умен, разумен човек се нарича „мъдрец“.
- R. **цена**..... (v) _____
- S. **черен**..... (vi) _____
- T. **глава женшен**..... Възелът, който се създава там, където се срещат стъблото и коренът на женшен, се нарича „глава женшен“.

- U. **цвете**..... Нещата, които се разгръщат в цвят от пъпките на всяка трева или дърво, всички се наричат „цветя“.
- V. **птица**..... Това, което има два крака, пера и опашка, се нарича „птица“.
- W. **птичка**..... Всяка малка птица се нарича „птичка“.
- X. **риба**..... Различните видове неща, които живеят във вода и имат люспи, се наричат „риби“.

(d) Определете верните съответствия.

(e) Запълнете празните места (i–vi).

Част IV (25 точки)

Дадени са няколко транскрипции на изказвания на съвременен манджурски език, записани през 21 век, и българските им преводи в случаен ред:

100. bi bəl wənʃal ba də bələ uɔaxə
101. bo molin jolum jixəniŋŋə
102. əniŋ ja əxi odun
103. əniŋ sajn lod njam jixə
104. gimu xəʃən də tuli əlin də nimiŋ gjak amba
105. jo əlin ilan əlin əl sigdən də bi bitk taxə
106. məsə ʃumaxə əmbadə bitk xolal ba də jom
107. owu dili xəlbini innamə səjəniŋ aisə gwajdam
108. si siskə buda jəm wəjəmə utka bo wul walin jixə
109. so uʃuluxə bo uʃulə ako
110. tələ sim maŋŋə əmbadə fakjixə
111. təsə ələ bitki bə mändə buxo

- A. Зимно време в Пекин има твърде много сняг.
- B. Между 2 и 3 часа аз четох книга.
- C. Аз купих ориз на оризовия пазар.
- D. Ние дойдохме на кон [букв. яздейки коне].
- E. Ние утре ще отидем заедно на училище.
- F. Ти вчера се върна вкъщи веднага след като яде.
- G. Вие пяхте, а ние не пяхме.
- H. Днес дойдоха доста много хора.
- I. Той отиде заедно с тебе.
- J. Те ни дадоха тази книга.
- K. В каква посока е вятърът днес?
- L. Колко [време] отнема да се стигне оттук до Харбин с кола?

(g) Определете верните съответствия.

(h) Преведете на български:

112. mində jaʃixan bo!	116. əniŋ təsə alin də ʃiʃikə sawəxə
113. tələ amba njam wakə	117. ənjə nimaxə jəm amə xoni jalı jəm
114. siskə maʃixə axə axəxə	118. bo ʃumaxə ʃiʃikal xotun də jom, so jawə də jom?
115. bi iʃi dolxi otuku uɔaxə	119. bi jwan ani oŋŋulo gimu kəʃən də banjixə bixə

Карта на династия Цин (ок. 1760 г.)

△ Манджурският език е от тунгузкото семейство. На него са говорили манджурските племена в историческата област Манжурия в североизточна Азия. Той е бил един от официалните езици на династия Цин, основана от манджурите. С течение на времето манджурският е бил изместен от китайския и така към днешни дни са останали само няколко десетки носители на езика.

Китайският език е от сино-тибетското семейство. Мандаринският език е разновидност на китайския, която е била общият говорим език на държавните служители по време на династии Мин и Цин.

(манджурски) $c \approx \text{ч}$; $j \approx \text{дж}$; $\check{s} = \text{ш}$; $h = \text{х}$ в *хан*; $ng = \text{н}$ в думата *гонг*; $y = \text{й}$; \bar{u} е гласен звук.

\check{c} , \check{j} , \check{s} , x , η , j (съвременен манджурски) $\approx c, j, \check{s}, h, ng, y$ (манджурски). $\bar{a} \approx \bar{a}$. Удвоена буква означава дълъг звук.

По време на династия Цин са се употребявали следните китайски мерни единици:

Дължина	1 ли = 1800 чъ (≈ 576 м)	1 чъ = 10 цун ($\approx 0,32$ м)
Маса	1 дзин = 16 лян ($\approx 596,8$ г)	1 лян = 10 циен = 100 фън ($\approx 37,3$ г)
Обем	1 шъ = 10 доу ($\approx 103,5$ л)	1 доу = 10 шън ($\approx 10,35$ л)

—Ким Мингю

Редактори: Самюел Амед (отг. ред.), Милена Венева, Станислав Гуревич, Шинджини Гхош, Иван Держански (техн. ред.), Хю Добс, Ким Мингю, Лиу Юян, Бруну Л'Асторина, Лиам Макнайт, Дан Миря, Алексей Пегушев, Ян Петър, Пшемислав Подлешни, Елисия Уорнър, Габриела Хладник.

Български текст: Милена Венева.

Наслука!